

10. Luk'janov A.V. Sport kak social'no-cennostnaja sistema / A.V. Luk'janov, N.Ju. Mazov // *Filosofija i obshhestvo*. – 2008. – №2. – S.168–184.

11. Saraf M.Ja. Sport i kul'tura (istoricheskij analiz) / M.Ja. Saraf [Elektronnij dokument] // *Sport, duhovnye cennosti, kul'tura*. – M.: Gumanitarnyj Centr "SpArt" RGAFAK, 1997. – Vyp.1. Istoricheskie i teoretiko-metodologicheskie osnovanija. – Rezhim dostupu: <http://lib.sportedu.ru/GetText.idc?TxtID=722>

12. Bugujchuk V.V. Sport i osoba v suchasnij kul'turi Ukraїny (teoretychnyj aspekt) / V.V. Bugujchuk, Ju.V. Makjeshyna // *Gumanitarnyj zhurnal*. – 2009. – №3–4. – S.113–118.

13. Il'in E.P. Psihologija sporta / E.P. Il'in. – SPb.: Piter, 2008. – 352 s.

14. Lukashhuk V. Suchasnyj sport i social'ni konflikty / V.Lukashhuk // *Sociologija: teorija, metody, marketyng*. – 2010. – №3. – S.185–197.

Zavalniuk E., Ph.D., Lecturer, National Pedagogical University M.P. Drahomanova (Ukraine, Kiev), gileya.org.ua@gmail.com

Sports activities like personality

Sport is analyzed as a special kind of competition in the context of human-ness; emphasizes the role of sport in shaping the personality, as well as in the acquisition of a special social status – the status of a successful man; the author argues that interpersonal interaction in the field of sports orients the individual to humanistic model real life. Simultaneously sport – it is also the scope of self-determination, self-determination, self-actualization. As a multidimensional social and cultural phenomenon it has a great moral, ideological and socio-cultural potential, promotes self-identity in today's diverse and complex world.

Keywords: people, society, culture, activity, person, sport, sports competition.

Zavalniuk E., кандидат педагогических наук, преподаватель, Национальный педагогический университет им. М.П. Драгоманова (Украина, Киев), gileya.org.ua@gmail.com

Спорт как деятельность личности

Спорт анализируется как особая разновидность состязательности в контексте бытийности человека; подчеркивается роль спорта в формировании личности, а также в приобретении ею особого социального статуса – статуса успешного человека; автор доказывает, что межличностное взаимодействие в сфере спорта ориентирует индивида на гуманистические модели реальной жизни. Одновременно спорт – это еще и сфера самоопределения, самоутверждения, самоактуализации личности. Как многомерный социокультурный феномен он имеет большой моральный, мировоззренческий и социально-культурный потенциал, способствует самореализации личности в современном многообразном и сложном мире.

Ключевые слова: человек, общество, культура, деятельность, личность, спорт, спортивное соревнование.

* * *

УДК 165.65:37.013.42(091)

Гоян І. М.

доктор філософських наук, декан філософського факультету, Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника (Україна, Івано-Франківськ), kroko@i.ua

ТРАНСЦЕНДЕНТАЛІЗМ БОРИСА ЯКОВЕНКА У КОНТЕКСТІ ДИСКУСІЇ НАВОКОЛО ПСИХОЛОГІЗМУ. КРИТИКА GERMANA KOGENA. СТАТТЯ ПЕРША

Аналізується філософія трансцендентального плюралізму Бориса Яковенка як варіант граничного антипсихологізму. Розкривається роль російського філософа у дискусії навколо психологізму в європейській філософії початку ХХ ст., зокрема, його викриття психологістських тенденцій у Г.Когена.

Ключові слова: трансценденталізм, психологізм, антипсихологізм, неокантіанство, Б.Яковенко, Г.Коген.

Дискусія навколо психологізму у логіці та філософії, яка набула гучних та загострених форм, перш за все, у Німеччині наприкінці ХІХ – на початку ХХ століття, мала своє відлуння й в інших країнах, зокрема і в Росії. Слід мати на увазі, що в той час російські філософи регулярно стажувались, навчались або перебували у Німеччині; для більшості з них не було мовного бар'єру, а тому Росія безпосередньо входила до єдиного

європейського філософського простору. Створювались і спільні філософські проекти – зокрема, таким серйозним проектом став журнал “Логос” (1910–1914 рр.), започаткований молодими німецькими і російськими філософами. Одним з ініціаторів, і чи не найактивнішим учасником російського видання цього журналу був Борис Валентинович Яковенко (1884–1949).

Слід визнати, що творчість Бориса Яковенка поки що досліджена явно недостатньо, хоча в останні роки, переважно в Росії, вийшли як перевидання його праць [5], так і окремі дослідження (А.Єрмічев [2], О.Єрмішін [3], Ю.Мелих [4]); том, присвячений Б.Яковенку, з'явився нещодавно і в серії “Философы России первой половины ХХ в.” [1]. Можливо, недостатня увага до цього філософа пояснюється тим, що він не потрапляє до того релігійно-філософського річища, яке сьогодні сприймається як “мейнстрім” російської філософії початку ХХ ст., – взагалі неокантіанство, з цієї точки зору, виглядає як щось штучне на російському ґрунті. Крім того, багатьох насторожує як філософський стиль (“несамовитий”, а тому інколи догматичний), так і ідейно-світоглядні орієнтири Б.Яковенка – Ю.Мелих, наприклад, називає його позицію “плюралістичним більшовизмом”. Але, у будь-якому разі, якщо мати на увазі дискусію навколо психологізму – як одну з ключових тем в європейській філософії початку ХХ століття – та її відлуння в Росії, то постать Б.Яковенка виявляється тут доволі значущою, а його погляди – достатньо оригінальними.

З огляду на це, метою цієї статті є дослідження філософії трансцендентального плюралізму Бориса Яковенка в контексті ставлення філософа до проблеми філософського психологізму і, зокрема, його критики психологістського підґрунтя філософії Германа Когена.

Як вже зазначено, Борис Яковенко, учень В.Віндельбанда і Г.Ріккерта, разом із Ф.Степуном та С.Гессеном був одним із засновників російського видання часопису “Логос”. Сучасні історики російської філософії, підкреслюючи його роль у виданні журналу (третина всіх статей російського видання, написаних російськими авторами, належала саме йому), зазначають, що “без Яковенка комплекс “логосовських” ідей значною мірою втратив би свою філософську визначеність і суспільно-культурну значущість” [2, с. 6]. Однією з таких провідних ідей стала боротьба проти психологізму. При цьому, не розмінюючись на очевидності, він вже в першому номері “Логосу” (1910 р.) обрав своїми “мішенями” (хоча, насправді, з найдобрішими намірами, адже цілком визнавав непересічне значення цих філософів і намагався лише “підправити” їх “несвідомі” помилки чи тенденції) фігури, які, здавалося, найменше могли бути звинувачені в психологізмі, а саме – Е.Гуссерля і Г.Когена.

Керманіча конкуруючої з Баденською (в якій вчився сам Яковенко) Марбурзької школи неокантіанства Германа Когена, який розробляв трансцендентальний метод як такий, який повинен виявити умови можливості науки, що ототожнювалася з математикою, насправді дуже важко було асоціювати с психологізмом. Власне, порівнюючи Когена з Ріккертом, Яковенко також стверджує, що, орієнтуючи філософію на науку, Коген огорожує філософію від психологічного волюнтаризму

цінності. Визнаючи буття тільки в науковості, і науковість тільки в бутті, Коген усуває прихований психологізм нормативістів, який виявляється в засвоєнні їх теорією суто психологічної взаємодії між сприйняттям і мисленням; а у зв'язку з цим він розв'язує і проблему даності, на психологістськи-дуалістичне розв'язання якої спирається вся будівля Ріккертівської філософії пізнання. Нарешті, у сфері попередньої феноменологічної роботи (аналізу свідомості) Коген не піддається впливу спеціальних наукових засобів психологічного дослідження і не вдається до пояснення фактичного складу психічного переживання пізнавального процесу звичайним вольовим життєвим переживанням, що керується емоціонально-вольовими мотивами, а не дійсним аналізом психіки. Телеологізація філософії означає її волюнтаризацію: цінність без волі, що її викликає, є абстракцією. Волюнтаризація філософії є її психологізацією: трансцендентальність, таким чином, гине [7, с. 221–222]. Психологізм, таким чином, виявляється притаманним, перш за все, баденським вчителям Б.Яковенка, а не марбуржцям.

Ідеалістична філософія Когена не емпіристична, не психологічна, не інтуїтивістична. Вона немилосердна до цих новітніх течій – вона оголошує і емпіризм, і психологізм, і інтуїтивізм виродження філософії, повернення до міфу. “Система философии” Когена, стверджує Яковенко, є зразком “чистої філософії”, пошуки якої йшли останні 50 років (Шуппе, Гуссерль та інші).

Але навіть ця філософська система “у своїй основі є глибоко психологістичною”. З одного боку, вона довела усвідомлення трансцендентальності до високого ступеня розвитку, але з іншого, вона досить виразно поділила внутрішні моменти трансцендентальної філософії, щоб зрозуміти, яку роль досі в ній відігравали психологістські елементи [7, с. 223]. Таке неочікуване твердження вимагає від автора уточнення його власного розуміння феномену психологізму, що він і робить, фактично значно розширюючи при цьому традиційні на той час тлумачення.

“Під психологізмом, пише Б.Яковенко, зазвичай розуміють вчення, яке оголошує філософію або самою психологією, або частиною психології, або, нарешті, обґрунтовує філософські дисципліни на даних психології. Таке розуміння психологізму є занадто вузьким: психологічні мотиви можуть відігравати не тільки свідому, але й несвідому роль у філософській творчості. Вони можуть виявлятися в тому, що філософія засвоює психологічну схему власного предмета, хоча й трактує його цілком незалежно від психологічного емпіризму. Вони можуть виявлятися і в тому, що філософія вимагає психологічного дослідження, яке випереджає її не тільки в негативному, але і в позитивному сенсі, психологічних пошуків філософського предмету; хоча, коли він знайдений, він трактується вже філософськи. Тому поняття психологізму має бути розширеним: психологізмом має бути назване будь-яке філософське вчення, яке надає,

свідомо чи несвідомо, бодай якимось філософське значення психічним моментам, допускає їх відігравати бодай якусь безпосередню або опосередковану роль у своїй царині; яке користується у будь-яких цілях бодай якимось психологічним дослідженням, і цікавиться позитивно у будь-якому відношенні психічними переживаннями більше, ніж усім іншим. Інтерес філософії до психології, до психологічних досліджень та психологічних переживань має бути або тільки суто логічним, оскільки психологія є одна з наук, а психічні явища є частиною буття, або тільки суто негативним, оскільки досі філософія знаходилася ще в тісному переплетенні з психологією, і оскільки *ad hominem* філософські предмети завжди дані в атмосфері психічних переживань, і їх потрібно звідти дістати, звільнити, виявити. У цьому останньому випадку ставлення філософії до “психічного” вичерпується прагненням усунути будь-який антропологізм, звільнивши філософські предмети від людини, взяти їх не *ad hominem*, а *ad scientiam*, як це має місце в будь-якій науці. Інакше кажучи, філософія вимагає для власного незалежного існування негативного феноменологічного дослідження: звільнення від людських ілюзій, людських звичок, людських забобонів, звільнення від “людського” взагалі. Несвобода ж від “людського” в будь-якому відношенні знаменує собою психологізм” [7, с. 224].

Виявляється, що вся філософія – від Сократа до наших днів – тією чи іншою мірою, в тому чи іншому сенсі є психологістичною, і разом з тим, з установленням своєї самостійності, вона все більше і більше звільняється від психологізму. Яковенко навіть вдається до певної історико-філософської класифікації. Зокрема, він розрізняє: 1) психологізм сенсуалістичний – складає Суще з субстанціалізованих відчуттів; 2) психологізм інтелектуалістичний – складає Суще монадологізованих уявлень; 3) психологізм волюнтаристичний – визнає основним конструктивним елементом Суцього волю; 4) нарешті, психологізм імпресіоністичний, який витлумачує Суще за схемою переживання як такого [див.: 8, с. 145].

Накреслиючи під цим кутом зору розвиток історії філософії, Яковенко вважає тут ключовими фігурами Юма і Канта – якщо в першому психологістський забобон знайшов своє “найвище і найінтенсивніше утвердження”, то в особі Канта він “по суті долається назавжди” [8, с. 146–147]. Саме “Критика чистого розуму”, на думку російського філософа, найбільш переконливо доводить, що “Суще не є чимось психічним” [8, с. 147]. Але й це доведення й подолання виявляється не остаточним: “Так, перш за все сам Кант, а за ним і його великі послідовники глибоко повинні у психологічному маскарадї, адже всі вони, свідомо чи несвідомо, покладають підставою своєї трансцендентальної конструкції психологічні схеми” [8, с. 147].

Тут постає вже інша класифікація психологістських тенденцій – якщо вище, у загальному історико-філософському огляді Яковенко розрізняє психологізм за основними психічними властивостями людини (чуття, інтелект, воля, переживання), яким надається пріоритетне значення у тлумаченні Суцього, то тепер йдеться, так би мовити, про ступінь прихованості психологістських інтенцій. За цим критерієм Яковенко розрізняє три групи філософів XIX – початку XX

*На час написання статті Б.Яковенка вийшли дві частини “System der Philosophie” – “Logik der reinen Erkenntnis” (1902) та “Ethik des reinen Willens” (1904); третя частина – “Ästhetik des reinen Gefühls” – з'явиться в двох томах у 1912 р.

століття. До першої групи потрапляють Фріз, Вундт, Ердман, Дільтей, Ліппс, Мейнонг – вони “відверто заявляють про те, що філософія повинна ґрунтуватися на психології”. Друга група – Лотце, Ройс, Бергсон, Лопатін – хоча й є прихильниками “критичного відродження метафізики”, але продовжують “апелювати до безпосереднього переживання як до вищої дійсності, що доступна людині”. Нарешті, рішучі захисники трансценденталізму та представники антипсихологізму – Бредлі, Коген, Шуппе, Ріккерт, Гуссерль, Ласк – насправді “то відкрито, то несвідомо, то замасковано вдаються і до психологічного методу, і до психологічних схем, і до психологічних переживань у своїх прагненнях осягнути справжню сутність Трансцендентального” [8, с. 147].

Отже, звільнення від психологізму, яким зрештою відзначається розвиток філософії, як зазначає Яковенко, характерно й для Когена, але, відкриваючи і в філософії провідного марбуржця глибоко закладений психологізм, російський філософ виправдовує свій намір необхідністю викриття того філософського пороку, яким страждають всі сучасні мислителі ще більшою мірою, ніж Коген.

Психологізм Когена генетично йде від Канта і Гегеля. Так, Яковенко розкриває схему пізнання Канта, яка характеризується трьома моментами: моментом пасивного сприйняття (у просторі), моментом сліпої синтезації (у часі) і моментом самосвідомості (у категоріях), і називає цю схему суто психологічною, хоча й такою, що має свій трансцендентальний бік [7, с. 225]. Але й Гегель виявляється не позбавленим психологізму. Гегелева психологія досягає кульмінації в понятті самостійної і саморефлексивної діяльності, і в цьому полягає її поправка дуалістичної психології Канта. Наскільки психологія Канта була психологією “здібностей”, настільки психологія Гегеля (і Фіхте) є психологією “діяльностей”, так би мовити, функціональною психологією свідомості, що пізнає. Подібно до того, як у Канта в першому виданні “Критику” психологія відіграє більш суттєву роль, ніж у другому, а там – більш суттєву роль, ніж у “Пролегоменах”, так у Гегеля психологічний елемент поступово все більше приховується від “Феноменології” через “Логіку” до “Енциклопедії” [7, с. 226].

Яковенко знаходить психологічну схему вже в перших працях Когена, в яких він слідує ще скоріше Платону і Гербарту, ніж Канту і Гегелю: уявлення є об’єктивацією первинних відчуттів як елементарних форм свідомості [7, с. 227]. В “Логіці чистої свідомості” (“Logikder Reinen Erkenntniss”, 1902) про об’єктивацію вже не йдеться, адже суб’єктивне вже назавжди видалено з Когенової філософії, проте й тут Яковенко знаходить психологічну схему, яка лише набуває трансцендентальної форми: “<...> Як за психологічною схемою пізнання є поступовим виявленням предмету, так за логічною схемою чиста діяльність пізнання є поступовою його побудовою, і т. ін. Таким чином, у підґрунті “логічного механізму” чистої свідомості знаходиться ні що інше, як “психологічний механізм свідомості”. Ось якою є підклад Когенового трансценденталізму” [7, с. 229].

Проте ця несвідома “паралелізація” психологічного і логічного підкріплюється свідомим психологізмом. У

перших працях Коген дотримується того погляду, що філософію (і логіку) має випереджати психологічна розробка проблем. Істинна філософія для нього є “психологічна філософія” (“Die Platonische Ideenlehre Psychologisch Entwickelt”, 1866). Логічний, філософський синтез потребує психологічного аналізу. “Психологічний аналіз є необхідним доповненням до дедуктивної критики кожного поняття відносно його логічної внутрішньої сутності, його метафізичної, творчої здібності синтезу уявлень” (“Mythologische Vorstellungenvon GottundSeele”, 1868–69; “Diedichterische Phantasieundder Mechanismusdes Bewusstseins”, 1869). У працях, присвячених Канту (“Kant’s Theorieder Erfahrung”, 1871 та ін.), цей погляд отримує справжній розвиток, але й справжні межі. Психологічне дослідження може мати лише підготовче значення; воно повинно посісти місце Кантового “метафізичного дослідження”. В якості такої попередньої феноменологічної розробки свідомості психологія, безумовно, потрібна філософії. Вона знаходить у царині свідомості її початки (Ursprünglichkeiten), її основні напрямки (Richtungendes Bewusstseins) і, таким чином, готує ґрунт і матеріал для її трансцендентальної, або критично-аналітичної обробки. Ця феноменологічна психологія не має, безумовно, нічого спільного з психологією генетичною, – стверджує Яковенко, послаючись, зокрема, на Гуссерля. “Вже заради номенклатури, таким чином, психологія необхідна, коли хочуть займатися критикою пізнання та етикою. Але існує методичне розрізнення між тією психологією, яку застосовують ці критичні дисципліни, і проблемою самої психології”, пише Коген у “Das Prinzipder Infinitesimal methode und seine Geschichte: ein Kapitelzur Grundlegungder Erkenntniskritik” (1883). Вона не переймається генезисом свідомості, вона досліджує лише його первинний склад. Вона є “описом свідомості з її елементів”. Як така, ця психологія цілком знаходиться в межах самої філософії, оскільки передбачає в подальшому трансцендентальне дослідження. Таку психологію, відкриваючи її у Канта, Коген називає “здоровою психологією” [див.: 7, с. 229].

На думку Яковенка, у феноменологічній психології Коген вдається до найглибшого психологізму. Його праці про Канта яскраво виявляють постійне змішування психологічних і логічних мотивів. Тільки там, де вся увага зосереджується на трансцендентальному дослідженні сутності науки, психологічний мотив відступає; але знову і знову він виявляється з новою силою (наприклад, у дослідженні “внутрішнього чуття”). Поняття “об’єктивації” суб’єктивного, перетворення його із суб’єктивного уявлення на предмет, перетворення його з матеріалу внутрішнього чуття на об’єктивність науки кидає психологічну тінь на всю конструкцію: трансцендентальне якимось дивом народжується тут на ґрунті психічного і з нього. Питання про те, як може суб’єктивне стати об’єктивним, як може психічне бути перетвореним на трансцендентальне, це питання не ставиться, не вирішується, а просто відкидається. Навіть “Логіка чистого пізнання”, яка

*Цікаво, що Г.Коген певний час на початку своєї кар’єри знаходився під впливом одного із засновників “психології народів” Г.Штайнталя, і перші його статті з’явилися наприкінці 1860–х років у часопису “ZeitschriftfürVölkerpsychologieandSprachwissenschaft”.

ззовні уникає феноменологічного дослідження, насправді ґрунтується на феноменологічному аналізі свідомості, що пізнає [7, с. 230].

Трансцендентальне в “Логіці чистого пізнання” Когена “плаває ще у безбережному морі психічного”. Наука ще не звільнена від своїх коренів у свідомості. В іншому випадку феноменологічний метод мав би отримати у Когена суто негативне значення. Його метою було б (а для істинно–трансцендентальної філософії і мало б бути) виокремити трансцендентальне зі сфери суб’єктивного психічного, звільнити науку від її уявних “коренів” у свідомості, прокласти між пізнанням і свідомістю непрохідне провалля, яке можна було б подолати лише визначенням свідомості як одного з моментів пізнання.

Якщо феноменологічний метод відсутній у “Логіці...” як попереднє дослідження, то все ж Б.Яковенко знаходить тут свідомість “після” трансцендентального предмету: науковість має постійне відношення до свідомості, яка пізнає. Ця свідомість не може бути включеною в категоріальну схему предмета, вона означає не його об’єктивно–наукову конструкцію, а суб’єктивний процес його конструювання. І цей суб’єктивний процес побудови предмету включається в трансцендентальну філософію пізнання, розкладається на стадії та категорії, і навіть визначає один з напрямків чистого пізнання – напрямком *модальності*. Всі психологічні особливості процесу пізнання отримують тут своє існування. Психічне усвідомлюється в контексті трансцендентального [7, с. 231].

У підґрунті Кантової філософії збереглися схеми, продиктовані догматичною психологією його вчителів, що визначило її подальшу долю. Через Фіхте, Шеллінга, Фріза його філософія перейшла до Гегеля переробленою у напрямку звільнення від цих схем, але не повністю. “Покінчивши з психологією здібностей і психологічною теорією “афекції” і “даності”, – зазначає Яковенко, – післякантивська філософія висунула психологію функціональну, психологічну теорію спонтанності, і в особі Гегеля приховала психологічну схему маскою сухої формалістичної діалектики буття”. Трансцендентальна філософія втратила свою орієнтацію на науці, перетворилася на гру понять, формалістичну діалектику.

Філософська думка могла прокинутися тільки після повернення до Канта “І тут, під впливом розвитку, що відбувся за півстоліття, проблема звільнення трансцендентальної філософії від психологічних схем мала постати з особливою силою. Дійсно, у головних представників цього повернення до Канта ми знаходимо ясне усвідомлення проблеми такого звільнення, а їх реконструкції Кантової філософії спрямовані в той чи інший спосіб покінчити з нею”. Яковенко посилається на праці Когена, Ріля, Фолькельта, Віндельбанда, Файгінгера, Лааса. “Психологія визнається тут наукою самостійною, що відноситься до сфери природознавства, і з філософією не має ніякого спеціального зв’язку. Психологія досліджує процес пізнання, філософія – його сенс, його об’єктивне значення. Філософія не може цікавитися психологією, психологія далека у своїх інтересах від філософії. Але, якщо сфера філософії і звільняється тут ще більше від психологічних схем старого часу, то тим більше на сцену виходить новий

вплив психології на філософію, що виявляється у “філософській психології” об’єктивного духу великих післякантианців” [6, с. 252–253].

Насправді мало хто як із сучасників, так і з істориків філософії міг би звинуватити у тяжінні до психологізму Марбурзьку школу неокантианства та її керманіча Германа Когена. Натомість, багато що залежить від тлумачення самого поняття “психологізм”. Широке тлумачення цього феномену, до якого зараховуються не тільки спроби безпосередньо підвести психологічні методи під розв’язання філософських проблем, а й загалом, будь–які суб’єкт–об’єктні конструкції, які протиставляють свідомість буттю і допускають інтенційність свідомості як визначальний ґрунт, на якому постає Сущє, – таке широке тлумачення дозволяє вбачати психологістські схеми практично у будь–якій філософській системі. Саме цим шляхом й пішов Борис Яковенко, критикуючи не доволі очевидні схеми відвертого психологізму, а половинчастість та непослідовність, як на його думку, активних антипсихологістів, зокрема Германа Когена. Разом з тим, він намагається визначити основний принцип трансцендентальної філософії як істинної і наукової – подолання, зняття будь–якого інтенціоналізму. Основні ідеї його системи трансцендентального плюралізму, а також критика у цьому контексті феноменології Гуссерля, будуть розглянуті в наступній статті.

Список використаних джерел

1. Борис Валентинович Яковенко / под ред. А.А. Ермичева. – М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2012. – 551 с. (Философы России первой половины XX в.).
2. Ермичев А.А. О неокантианце Б.В. Яковенко и его месте в русской философии // Яковенко Б.В. Мощь философии. – СПб.: Наука, 2000. – С. 5–42.
3. Ермишин О.Т. Б.В. Яковенко и философия русской эмиграции // Философские науки. – 2009. – №6. – С. 71–79.
4. Мелих Ю.Б. Плюралистический большевизм Б.В. Яковенко // Вече. Журнал русской философии и культуры [Электронный ресурс]. – Санкт–Петербург. – Вып.23 (2011). – Режим доступа: <http://philosophy.spbu.ru/userfiles/rusphil/Veche%20%E2%84%9623-18.pdf>
5. Яковенко Б.В. Мощь философии. – СПб.: Наука, 2000. – 976 с.
6. Яковенко Б. О современном состоянии немецкой философии / Борис Яковенко // Логос. – 1910. – №1. – С.250–267.
7. Яковенко Б. О теоретической философии Германа Когена / Борис Яковенко // Логос. – 1910. – №1. – С.199–249.
8. Яковенко Б.В. Что такое философия? (Введение в трансцендентализм) // Яковенко Б.В. Мощь философии. – СПб.: Наука, 2000. – С. 91–163.

References

1. Boris Valentinovich Jakovenko / pod red. A.A. Ermicheva. – M.: Rossijskaja politicheskaja jenciklopedija (ROSSPJeN), 2012. – 551 s. (Filosofy Rossii pervoj poloviny XX v.).
2. Ermichev A.A. O neokantiance B.V. Jakovenko i ego meste v russkoj filosofii // Jakovenko B.V. Moshh’ filosofii. – SPb.: Nauka, 2000. – S.5–42.
3. Ermishin O.T. B.V. Jakovenko i filosofija russkoj jemigracii // Filosofskie nauki. – 2009. – №6. – S.71–79.
4. Melih Ju.B. Pljuralisticheskij bol’shevizm B.V. Jakovenko // Veche. Zhurnal russkoj filosofii i kul’tury [Jelektronnyj resurs]. – Sankt–Peterburg. – Vyp.23 (2011). – Rezhim dostupa: <http://philosophy.spbu.ru/userfiles/rusphil/Veche%20%E2%84%9623-18.pdf>
5. Jakovenko B.V. Moshh’ filosofii. – SPb.: Nauka, 2000. – 976 s.
6. Jakovenko B. O sovremennom sostojanii nemeckoj filosofii / Boris Jakovenko // Logos. – 1910. – №1. – S.250–267.
7. Jakovenko B. O teoreticheskoi filosofii Germana Kogena

/ Boris Jakovenko // Logos. – 1910. – №1. – S.199–249.

8. Jakovenko B.V. Chto takoe filosofija? (Vvedenie v transcendentalizm) // Jakovenko B.V. Moshh' filosofii. – SPb.: Nauka, 2000. – S.91–163.

Goian I.N., Ph.D., Dean of the Faculty of Philosophy, Carpathian National University Basil Stefanik (Ukraine, Ivano-Frankivsk), krokoko@i.ua

Boris Yakovenko's Transcendentalism in a discussion context round psychologism. Critic Hermann Cohen. Article first

In article the philosophy of transcendental pluralism of Boris Yakovenko as option of extreme anti-psychologism is analyzed. The role of the Russian philosopher in discussion round psychologism in the European philosophy of the beginning of the XX century, in particular, its exposure of psychologistic tendencies at Hermann Cohen.

Keywords: transcendentalism, psychologism, anti-psychologism, neokantianism, BorysJakovenko, Hermann Cohen.

Гоян І. Н., доктор філософських наук, декан філософського факультета, Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника (Україна, Івано-Франківськ), krokoko@i.ua

Трансценденталізм Бориса Яковенко в контексті дискусії вкруг психологізму. Критика Германа Когена. Стаття перша

Анализируется философия трансцендентального плюрализма Бориса Яковенко как вариант крайнего антипсихологизма. Раскрывается роль российского философа в дискуссии вокруг психологизма в европейской философии начала XX в., в частности, его разоблачение психологических тенденций у Германа Когена.

Ключевые слова: трансцендентализм, психологизм, антипсихологизм, неокантианство, Б.Яковенко, Г.Коген.

* * *

УДК 17.035.1

Коробко М. І.
аспірантка філософського факультету, Київський національний університет ім. Тараса Шевченка (Україна, Київ), Margota2007@yandex.ua

ЕТИКА РЕАЛЬНОСТІ: ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД ФІЛОСОФСЬКИХ ПОЗИЦІЙ АЙН РЕНД

Робиться загальний огляд етичних роздумів в літературно-філософському спадку Айн Ренд. В останні тридцять років свого життя американська письменниця намагалася вибудувати свою філософську систему, яку назвала об'єктивізмом. Вся її філософська спадщина спрямована на побудову ідеального світу та ідеальної моральної людини – розумного раціонального егоїста. Розумний егоїзм як морально-етичний фокус її філософії є базисом для побудови всіх її політичних, економічних та естетичних теорій. Хоча недостатня наукова теоретичність її робіт ускладнює дослідження її концепції сучасними філософами та означає проблематичність визначення Айн Ренд як справжнього морального філософа. Проте популярність та попит на її ідеї в свій час дають привід до ретельної уваги до її етико-моральних позицій, що так несхожі з її ідейними попередниками.

Ключові слова: Айн Ренд, етика, індивідуалізм, об'єктивізм, філософія.

Ім'я Айн Ренд (1905–1982) відомо у зв'язку з її літературною творчістю. Але вона є не тільки відомою письменницею. В останні тридцять років свого життя вона намагалася вибудувати свою філософську систему, яку назвала об'єктивізмом. Якщо етика є розділом філософії, який пов'язаний з практикою життєдіяльності людини, то в деякому сенсі вся філософія Айн Ренд є етикою, бо вся її філософія розглядається виключно в практичному аспекті. В своїх філософських працях вона регулярно торкається не тільки моральної та політичної філософії, але і метафізики та епістемології, за допомогою яких намагається знайти помилки в попередніх філософських системах, сучасній політичній ситуації та, загалом, розв'язати будь-яку проблему. Але моральний аспект все одно превалує в усіх її філософських роздумах на будь-яку тему.

Айн Ренд викладала свою філософію в романах “Ми-живі” (1936), “Джерело” (1943), “Атлант розправив плечі” (1957) та численних статтях, есе, лекціях та інтерв'ю. Багато з них було систематизовано в збірках і книгах, які вийшли ще за життя письменниці під назвами: “Доброчесність егоїзму” (1964), “Капіталізм: незнайомий ідеал” (1966), “Романтичний маніфест” (1969), “Повернення примітиву” (1971), “Вступ до об'єктивістської епістемології” (1979) та інші – багато з них недавно перекладені російською мовою та видані. З кожним днем з'являється все більше статей та книжок, в яких аналізується її життя, філософія, творчість та публікуються до цього невідомі її інтерв'ю, відповіді тощо.

Метою статті є загальний огляд філософських напрацювань американської письменниці Айн Ренд з точки зору етики та зазначення деяких існуючих проблем у дослідженні творчості філософа.

Як стверджувала сама Айн Ренд, майже вся її філософія є етикою. І хоча формально її можна поділити на метафізику та епістемологію, етику, політичну та економічну філософію, та естетику, все одно моральна філософія була найголовнішою в її творчості.

Вона пропагувала егоїзм як піклування про свої особисті інтереси. Нещадно критикувала альтруїзм, який панує в моральній філософії, говорячи, що в ньому людське життя є саме по собі злом. А від того всі проблеми в нашому житті, від неправильної моральної філософії. Вона вважала за потрібне “врятувати” людину та мораль, врятувати концепцію “егоїзму”. І першим кроком в цьому порятунку є утвердження права людини на моральнісне існування.

Головною задачею моралі, за Айн Ренд, є визначення правильних цілей та цінностей. Сутністю моральнісного існування, вона вважала, є піклування про власні інтереси. Моральнісні дії повинні приносити користь самій людині. Людина, на думку філософа, повинна діяти у власних розумних інтересах.

Етика, за Айн Ренд, “це система цінностей, виходячи з якої людина обирає та діє, – цей вибір і ці дії визначають мету та течію її життя. Етика як наука займається розкриттям та конкретизацією цієї системи” [3, с. 13–14]. “Етика об'єктивізму – це мораль раціональних особистих інтересів – або раціонального егоїзму” [3, с. 12]. Так починається головна етична збірка філософа “Доброчесність егоїзму”. Вона стверджує, що перед тим, як людина зможе вирішити, яку систему цінностей вона прийме, ми повинні запитати: “Навіщо потрібна людині система цінностей?” [3, с. 14]. Вона стверджувала, що жоден філософ до неї не дав раціональної, об'єктивно очевидної, наукової відповіді на це питання. Саме тому до сьогодні ще не побудована раціональна, наукова, об'єктивна етична система.

Цінність, за Айн Ренд, – це те, що людина прагне отримати та/або зберегти. Для неї було дуже важливо визначення для кого і заради чого цінність є цінністю. Необхідно було виявити сутність, яка буде визначати дії для досягнення мети при наявності альтернатив. Без альтернатив немає ні цілей, ні цінностей, вважала філософ. І тільки живі істоти можуть мати цілі і цінності. Етика – це та наука, яка вивчає правильні цілі та цінності. Вона не є містичною фантазією, вона не є